ЗНАЧАЈ МОРФОЛОШКИХ АРХАИЗАМА КАРАШЕВСКИХ ГОВОРА ЗА УТВРЂИВАЊЕ ЊИХОВОГ ПОРЕКЛА И СТАРИНЕ КАРАШЕВАКА У БАНАТУ

Михај Н. РАДАН
Univerzitet u Temišvaru

1. Седам карашевских насеља – *Карáшево* (К)[1], *Клокóтич'* (Кл), *Лýпак* (Л), *Јáбалч'е* (Ј), *Нéрмић'* (Н), *Вóдник* (В) и *Рáвник* (Р), смештена у југоисточном брдском делу румунског Баната, у подножју планине Семеник, недалеко од града Решице, образују словенску етничку енклаву чији су житељи познати под именом *Карашевци* (или *Крашовани*). Етнолингвистичке специфичности карашевске енклаве проистичу из специфичних услова у којима је она настала и развијала се, од којих наводимо три најважнија: а) вишевековно бивствовање на самој периферији српског језичког простора, у несловенском, претежно румунском православном окружењу; б) спорадични контакти, слабог интезитета, са својим сународницима све до деведесетих година XX века; в) католичка вероисповест овог живља, уз напомену да је у даљој прошлости оно било, највероватније, православно[2]. У таквим условима развоја, страх од етничке асимилације, колективни инстинкт очувања сопственог идентитета, узроковали су код овог живља, све до недавно, изузетни конзервативизам и самоизолацију, који су по заједницу попримили димензије етничког изолата.

Развијајући се вековима у таквим условима сасвим је природно и објашњиво што је карашевски живаљ сачувао бројне архаичне црте како у својим говорима, тако и у народним обичајима, веровањима, ношњи[3]. Та

[1] У заградана дајемо скраћенице коришћене у раду за ова насеља.
[2] О овом проблему види Radan, 2000: 32-43.
[3] Види: Радан, 2004; Birta, 1993.

BDD-A24276 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:15 UTC)

архаичност говора и традиција Карашевака, њихово загонетно порекло и католичка вероисповест, проузроковали су још од XIX века изузетно интересовање бројних научника – лингвиста, етнолога, фолклориста, историчара, социолога[1], које до данас не јењава. Иначе, одсуство већег броја стандардних штокавских иновација само потврђује чињеницу да су се КГ вековима налазили на периферији српског језичког простора.

2. Познато је да се о Карашевцима и карашевским говорима[2] много писало. Главни узрок тог изузетног интересовање лингвиста, историчара, етнолога, фолклориста и других, сасвим сигурно јесте архаичност говора и народне културе Карашевака. У раду *Говори са незамењеним јатом*, П. Ивић каже да крашовански говор јесте „остатак једног старог дијалекта метанастазичке области у северној половини Србије" и да „познаје готово све призренско-тимочке архаизме, а у исти мах има очувану синтетичку деклинацију, и то са старим облицима у плуралским падежима, свакако је најархаичнији штокавски говорни тип"[3].

У овом раду анализираћемо морфолошке архаизме конзервисане у свим врстама речи у КГ.

2.1. *Архаични наставачки морфеми* у деклинацији *именица*, *придева* и *заменица*:

2.1.1.0. У именичкој промени у *једнини* нема посебних архаичних наставачких морфема, изузев, можда, И јд. им. м. и ср. рода где налазимо наставак ***-ам*** (***-ьм***): *с ко́њам* (К) /варијанта: *ко́њьм*, *ко́њаᵇм* (оКГ)/, *но́жам* /*но́жьм*, *но́жаᵇм*/[4], *с бра́там*, *с камијо́нам*, (*с*) *о́пашам* /али и: (*с*) *опашо́м* /(К) „репом" – (*с*) *ре́пам* (оКГ), *с дᴐ̄те́там* /*с дите́там*/, *с пи́летам*, (*с*) *врᴐ̄менам*, *с ра́менам*, *с по́љам* итд. Највероватније је наставак ***-ом*** (<прасл. -омь, -омъ), како сасвим исправно објашњава Е. Петровић[5], био замењенен наставком Д мн. ***-ам*** (<прасл. -*амъ*) полазећи од Д неких колективних именица типа *дᴐ̄ца* (суплетивни облик за мн. именице *дᴐ̄те*, који говорници истовремено осећају као облик ж. /на *-а*/ и ср. рода); наставак Д мн. ***-ам*** за ср. род се потом проширио и на множинске облике м. рода (*смо*

[1] Преглед литературе о Карашевцима види код Radan, 2000: 43-63.
[2] За синтагму *карашевски говори* користићемо у наставку скраћеницу КГ.
[3] Ивић, 2001: 282.
[4] Скоро у свим ситуацијама могућа су оба наставка, мање у К, чешће у оКГ; ово важи и за остале примере дате у раду, те варијанте, најчешће, нећемо у наставку наводити због ограниченог простора.
[5] Petrovici, 1935: 155-156.

BDD-A24276 © 2008 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:15 UTC)

пори́нули коња́м), а потом и у И јд. где је такође био наставак *-ом*. Исти наставак ***-ам*** у И јд. им. м. и ср. рода налазимо, иначе, и у словеначком језику где се десио исти процес[1] (*се ми́јем сапу́нам*). Међутим, у неколико примера забележили смо и наставак ***-ом*** у И јд: (*с*) *опашо́м*/(К) *се бра́ни от мув*; *сам бил на сва́дби ч'аш≈ о́м* /*ч'ьш≈ о́м* – оКГ/, *н* (*с*) *еш≈ о́м* (К, Ј) (*пест*, мн. *пе́сти* „песница"), *да те пома́жем маш≈ о́м* (К,Ј)[2]. Будући да Е. Петровић није у својој већ поменутој монографији забележио облике са овим наставком, највероватније јесте да се он појавио у КГ у задњих седам деценија под утицајем српско-хрватског књижевног језика.

2.1.1.2. Већи број архаизама сачуван је у множинским облицима деклинације именица:

а) У Н мн већине једносложних и двосложних им. м.р. (обично оних са непостојаним *а*) сачуван је, као у призренско-тимочким говорима[3], архаични наставак ***-ове*** или ***-еве***[4] (алтернација *-ов-*/*-ев-* јесте реминисценција из општесловенског језика за разликовање између тврдих и меких основа): *гробо́ве*, *пу́тове*, *кљу́нове*, *ро́дове*, *ку́мове*, *су́дове*, *ка́лове* (јд. *кал* „блато"), *зе́тове*, *у́сове* (плуралија тантум) „бркови" / *крсте́ве*, *кључ'е́ве* (и *кључ'еве*), *коше́ве* (јд. *кош* „димњак"), *пање́ве*, *боје́ве* итд. Уочава се, међутим, тенденција уопштавања наставка за тврде основе, што се огледа нарочито у дублетним плуралским облицима појединих именица: *кља́нцеве* / *кља́нцове* (јд. *кља́нац* „стена, хридина, литица"), *пање́ве* / *па́њове*, *му́жеве* / *му́жове*, *пра́шеве* / *пра́шове* (јд. *праш* „прах"), *кнеже́ве* / *кне́зо́ве* и др. Напоменућемо још да има једносложних именица које имају двојаке наставке за облик Н мн. (*вра́гове*/*вра́јзе*, *ро́гове*/*ро́зи*), али и оних само са наставком ***-и***: *ми́ши*, *дни* „дани", *кли́ни*, *ра́ци*, *кра́ци* (јд. *крак* „батак"), *по́сти* и др.

Такође у Н мн. конзервисани су следећи архаични наставци[5]: ***-е*** (<-***ье***) – *дома≈ и́ње*, *лу́≡е*, *С□бље*, *Јабалча́ње* „становник Јабалча", *салаша́ње*, *го́ш≈ е* (јд. *гост*), *капита́ње* (јд.: *капита́н*), *мајму́ње*, *јел□ње*, *ч'□вље*, *боба́ње* (и *боба́ни*; јд. *бо́бан* /син: *ба́ра*/), *багр□ње*, *кор□ње* (јд. *ко́рин*), *ко́ље*

[1] Isto.
[2] Именице *о́паш*, *ч'аст*, *пест*, *маст* су у КГ мушког рода, мада је присутно извесно колебање у роду.
[3] Белић, 1999/9: 234-235.
[4] Види: Petrovici, 1935: 156.
[5] Види и упореди: Белић, 1999/9: 236-237.

BDD-A24276 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:15 UTC)

и др. Само у једном примеру забележен је наставак ***-е*** (< ***-е***): *Циган́е* (јд. *Ци́ганин*)[1].

б) У Г мн. им. м. и ж. р. још увек се чува прасловенски наставак (***-ѳ***): *бр̨е̏гов*, *си́нов*, *коњ*, *петло́в*, *те́лац*, *столо́в* (јд. *стол* „столица") (уп. стслов.облике Г: сыновъ, кон҃ь...) /м.р./; *жен*, *слив* (јд. *сли́ва* „шљива"), *стран*, *кра́в*, *душ*, *о́вац*, (женъ, сливъ, доушь ...)/ж.р./: *от коњ да се не боји́ш*, *да ста́неш и́зме≡у бр□гов*, *пова́ди кли́ни из столо́в*, *не̏ мо́жем си ви́ше от жен*, *и́дем кот крав*, *и́мам ше́ст душ ма́ре*, *от стран њега*.

Архаични су и други наставци Г мн. Наставак ***-и*** им. м. и ср. р. у Г мн. Емил Петрович објашњава било проширивањем облика за Л мн. (-ѣхъ, -ихъ, -ахъ, уз напомену да је крајње ***х*** у КГ, у већини случајева, нестало или је замењено другим сугласницима[2]), било утицајем заменичке промене[3]: *се бојим от ку́рјаци*, *сам бил кот ко́њи*, *ис*[з] (*у*) *ти се́ли*, *по́рет* /*про́ти*/ *вра́ти*, *изнад г□нци д□жи́м сол* итд. Множински облици Л типа: *на дрико́ф*, *по ч'абро́в*, *по бр□гов* /*бриго́*в/, *на слив*, *на местé в*[4], Петрович објашњава једнакошћу Г са Л[5]. Ево и неколико примера са наставком ***-и*** у Л мн.: *по́смив не* [х]*о́ди по д□ви* /и: *по д□в*/, *него по лу≡и́*; *кипи́ во́да у г□нци*; *ме боли́ у ра́мени*; *д□жи́ нож у зуби́*, *по по́љи је пал мраз*[с] и др.

в) Наставак ***-а*** у Г мн. им. ж.р. такође је архаичан и идентичан је са наставком Л мн. истих именица (од старослов. -ахъ, који је, након губљења финалног ***х*** > ***-а***). Ево неколико примера са овим наставком у Г и Л: *от ови́ да́ска ни́шта не мо́жеш да напра́виш* / *сам на́шал испод да́ска* (К, Ј) (... *испод де́ска* – Р, …*испод д□ска* – оКГ) / *га́зи по да́ска* (К, Ј) (*га́зи по де́ска* – Р, *га́зи по д□ска* – оКГ), *ми се мо́та окол но́га* / *ми стоји́ у но́га*, *из њ̏е́јни*(К, Ј) (*њего́ви* – оКГ) *рука сам примну́л* / *по ру́ка га удри́л*, *на ру́ка га донесал* и др.

г) Наставак ***-ам*** (К) /***-ьм*** (оКГ)/ Д мн. им. сва три рода јесте, такође, архаичан (< старосл. -амъ, -ами)[6]: *коња́м*, *ст□говам* /*ст□гова*[ъ]*м*, *ст□говьм*/ (јд. *стр̨г*, син. *ба́рјак*), *ц□квам*, *дэ̏фка́м*, *дэ̏ца́м*, *телца́м*, *с□цам*,

[1] Petrovici, 1935: 160.
[2] Petrovici, 1935: 161; Radan 2000: 147-150.
[3] Petrovici, 1935: 161; Симић, 2002: 84, 360.
[4] Види Симић, 2002: 182, 362.
[5] Исти, *исто*; Симић, 2002: 15, 24, 103, 119, 136, 161, 164, 170, 175.
[6] Petrovici, 1935: 163; в. и Симић, 2002: 84, 110, 181, 327-329.

BDD-A24276 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:15 UTC)

жęлéзам (*нę мóжеш лу≡áм угодúти нúкад*, *дáвам свињáм б□ч'еницу*, *дájте децáм ор□си*).

д) Архаичан је и наставак Д и И им. ж.р. ***-ам*** и ***-ами*** (<прасл. -амъ, -ами): *дęв^{ф}кáм* /*д□в^{ф}кам*/ *смо дáли нóв^{ф}ци*, *м□≈ емо бýрме свињáм*, *бúли смо с женáми на бáлу*, *се свá≡ амо свек□вами*, *сам сит свáдбами*, *се бúју сáбљами* [1] итд.

ђ) Сачувани су и следећи архаични наставци И мн. им.:

– ***-и*** (им. м.и ср. р.): *принóсимо с□но с кóњи*[2], *óпил се с пајтáши*, *дам те с нóвци и с богáтствам твој□м*, *тéглимо с волóви*, *п″на кóла д×рвú* (али и: *д×рв*) /Н јд.: *дрéво*/, *слéзли су с јáганци на р□ку*, *с кóли су носúли вар* (*вар* „креч") и др. (уп. старосл. кон¯и, пол¯и);

– ***-имами*** (м.р.)/редуплицирани наставак/: *смо говорúли с лу≡имамú*, *лам да га закóљем зубúмами*, *сам ч'ул мојéми ушúмами* и др. Е. Петровичу сматра да је овај наставак је настао под утицајем старог двојинског наставка именица око и оухо (Д-И: очима, оушима), полазећи од забележеног облика у КГ *под очúма*[3] одакле се развио облик Д-И мн. **г р у д и м а > *г р у д и м а м* (у Д), односно *грудúмами*, *ушúмами*, *очúмами* (И)[4]. Иначе, наставак *-имам*, *-иман* и сл. посведочени су у појединим штокавским говорима (дубровачком, ливањско-дувањском), а чешће и у старим споменицима, због чега га А. Белић сматра доста старим[5].

е) У А мн. им. м. р. очуван је стари словенски наставак ***-и*** (<прасл. *-ы), с напоменом да се наставак тврдих основа (-ŏ-) -ы проширио и на меке основе (-jŏ-: -ѧ, -ѭ >**-е** у већини штокавских говора), тако да данас имамо Н мн. = А мн.: *кóњи*, *г□нци*, *ор□си*, *јунáци*, *тéлци*, *в□нци*, *стáрци*, *звóнци* (јд.: *звóнац* „звоно"). Једнакост Н и А имамо и код именица на ***-ове*** или ***-еве***, односно на ***-е*** (<***-ье***)) у Н мн. (А мн.: *сúнове*, *котлóве*, *в□трове*, *зајмóве*, *прч'éве* /јд. *п□ч'* „јарац, срндач"/, *крајéве*, *пањéве*, *ножéве* / *јел□ње*, *ремéње*, *Стојáње* /јд. *Стојáн* (презиме)/, *лý≡е*), а карашевско ***-е*** у овим наставцима, како исправно примећује Е. Петровић[6], није исте

[1] Види и: Симић, 2002: 84, 182.
[2] Симић, 2002: 181
[3] Petrovici, 1935: 120, 165.
[4] Petrovici, 1935: 165; в. и Симић, 2002: 182.
[5] Белић, II, 1: 71; Н. Рамић, *Ливањско-дувањски говорни тип*, Српски дијалектолошки зборник, САНУ, XLVI, Београд, 1999, стр. 360-361.
[6] Petrovici, 1935: 160.

BDD-A24276 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:15 UTC)

природе као ***-е*** у А мн. у осталим штокавским говорима (***-е*** < **-ѧ**, **-ѩ**: вѣньца, конѩ > *венце*, *коње*).

ж) У вези са плуралским облицима, констатујемо да у КГ им. сва три рода имају у Д-И-Л архаичне наставке: ***-и***, ***-ам*** /***-ьм***/, ***-ами***, ***-а*** и, само за м.р., ***-имами***, у Н мн. –***ове*** / ***-еве*** и ***-е*** /<***-ье***/ (м.р.), у Г мн. **-ѳ** (м. и ж. р.), ***-и*** (м. и ср. р.), ***-а*** (ж.р.), а у А ***-и*** и ***-е*** (м. р.).

2.1.2. И у парадигми *промене придева* сачувано је неколико архаичних наставака како у једнини, тако и у множини.

2.1.2.1. Придевска промена у *једнини* одликује се следећим архаизмима:

а) Од одређених придева м. и ср. рода са меком основом (-jŏ-) сачуван је у Л јд. стари наставак ***-им*** (<старосл. -имь: ништнимь), па се на тај начин облик Л јд. изједначио са обликом И јд.[1], као што је био случај и у старословенском: *у но́вим до́му смо сла́вили* / *с но́вим до́мам се фа́лим*, *у вели́ким се́лу* / *с вели́ким се́лам*, *на та́нким др□ву* / *под та́нким др□вам* итд.

б) Истовремено, чува се и наставак ***-ем*** тврдих основа (-ŏ-) придева м. и ср. рода одређеног вида у Л (<старосл. –ѣмь /-ѣмь/[2]: новѣѣмь): *у јак□м до́му све јест*, *он је на добр□м м□сту*, *по леп□м ≈и́лиму га́зим*, *не по́ди се по зл□м вр□мену*, *на бел□м пла́тну*, *у ч'□н□м кости́му* (*кости́м* „костим” <рум. *costúm*) и др. Треба напоменути да је овај наставак скоро увек акцентован (уз ретке изузетке, као у примерима: *на стра́жњем м□сту*, *у пр□дњем ре́ду*), али, у ретким ситуацијама када није под акцентом, тј. када се акценат са јата (□), где му је најчешће место, премешта на претходни слог, дешава се понекад да наставак -□***м*** буде замењен са ***-им*** (уп.: *у јак□м до́му* / *у ја́ким до́му*, *на стра́жњем м□сту* / *у стра́жњим столу*). У ствари, до ове појаве долази због тога што је рефлекс *неакцентованог јата* у КГ, по правилу, *и* (**ѣ** > ***и***, а □>***ę***)[3]. Занимљиво је што Петровић у својој монографији не помиње постојање овог наставка, највероватније због тога што, будући да је мање фреквентан, није у прикупљеној грађи наишао на такве примере. Исто као у неким пресељеничким говорима (на пример у говору Галипољских Срба[4]), ни у КГ нема индиција употребе наставка неодређене промене (Д-Л: ***-у***).

[1] Petrovici, 1935: 168.
[2] Белић, II, 1: 146.
[3] Petrovici, 1935: 64-79; Radan, 2000: 71-80.
[4] Ивић, 1994: 212.

BDD-A24276 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:15 UTC)

в) у архаизме спадају и:

– облици Д јд. типа: *ово́му стáрому ч'лов□ку*, *дáјте лепо́му господáру пи́во*, *твојéму в□рному мýжу*, који КГ везују за косовско-ресавски дијалекат, из којег се ова карактеристика шири данас на призренско-тимочке говоре[1].

– чешћа употреба наставка ***-ога*** него ***-ог*** за м. и ср. р. јд. у Г и А: *од високо́га др□ва* / *од високо́г* (вар.: *високо́ког*[к]) *др□ва*[2].

2.1.2.2. У множинској парадигми придева конзервисана је разлика између Д, И и Л.

а) Сходно стању у старословенском, имамо један наставак за Л-Г: ***-и*** (<* ***-их*** <старосл. -ихъ: новыихъ, син¯ихъ): *од* [х]*□≡áви лу≡и́ да бижи́ш*, *од лепи́ д□вак сам до́бил боси́љак*, *у добри́ ру́ка је*, *по зелени́ по́љи* и други[3].

б) поред чешћег дативног наставка ***-им*** (*дај с□но сте́лним кра́вам*), под утицајем заменичке промене (тврда варијанта), употребљава се и наставак ***-ем*** (уп.: *тéм лу≡ áм* /< старосл. тѣмъ/): *но́сим добр□м* /вар.(ређе): *до́брим*/ *лу≡ áм*, *се ч'ýдим ов□м леп□м се́лам*, *леп□м жена́м нę в□руј сва́ку рęч'* и др.

в) у И чува се архаични наставак ***-ими***[4] (<старосл. -ими: новыими): *с но́вими ц́о́лами* (*ц́о́ла* „хаљина" <рум. дијал. *ţóală*), *д"гими прсти́мами*, *бл□штими мара́мами*, *с пра́вими ко́љи*, *сęч'е́мо о́стрими бри́твами*, али је коришћен и наставак ***-еми***: *добр□ми сики́рами*, *с глув□ми лу≡и́мами*, *танк□ми жи́ч'ками* и др.

г) У КГ компарација придева јесте аналитичка. Међутим, реликти синтетичких степена поређења очуваних до данас представљају индицију да је данашњи аналитизам у поређењу придева резултат иновација балканистичког типа познијег датума које нису мимоишле ни ове говоре. Забележили смо следеће облике синтетичке компарације који спадају у архаизме:

---

[1] Н. Богдановић, *Језичке појаве на додиру призренско-тимочког и косовско-ресавског дијалекта*, у „О српским народним говорима", Деспотовац, 1997, стр. 80; в. и: Белић, 1999/9: 289.

[2] Види Ивић, 1994: 14.

[3] Petrovici, 1935: 169.

[4] Исти, *исто*.

BDD-A24276 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:15 UTC)

– компаратив: *мла≡□ји брат*, *стар□ја сéстра*, *бóље јáгње*, *гóри ч'лóвик*, *лóша гóдина*, *лóшо здрáвље*, (*од*) *вúше леп*[1] (поред: *по млад*, *по стара*, *по дóбро*, *по зал* /*по гóри*/ итд.) /суфикс -□***ј*** < старосл. суфикса за компаратив -ѣи: старѣн, добрѣи/;

– суперлатив: *најстар□ји*, *најмла≡□ји*, *најбóљи*, *најгóри*, *најлóш*; *одвúше*, као и многи други суперлативи грађени префиксним сложеницама помоћу *пре-/*који у КГ, када није под акцентом, даје ***-при****/* (<старосл. прѣ-: прѣвелнкъ)[2]: *привéлик*, *прил□п*, *придóбар*, *прислáдак*.

2.1.3. У *заменичкој промени* КГ конзервисали су следеће архаизме:

2.1.3.1. Личне заменице

а) Енклитички, неакцентовани облици 1. и 2. лица А мн. ***ни***, ***ви***, којих, иначе, налазимо и у источним српским говорима (<старосл. ны, вы)[3]: *ла да ни викају на слáвиње* /вар.: *слáвење*/ „зваће нас на славу"; *ви траже свýди*; *мóлим ви, до≡□те на рý ч'ак*;

б) Акцентовани (дужи) облици 1. и 2. лица Д мн. ***нам***, ***вам*** (<старосл. намъ, вамъ), док су енклитички облици ***ним***, ***вим*** (<старосл. ны , вы) преузели од првих финално ***м***[4]: *нам в□рују, нę вам!*; *и вам је реч'éно да дó≡еме*; *ја вим пов□дам úстину*, *тéшко нам ákуз ни увáте*; *онú су ним приповедáли за тéбе* и др.

в) Облик Л јд. 3. лица м.р. ***њим***[5] (уп. старосл. ѥмь) /исти и у И јд. (старосл. имь/, преузет је, највероватније, из придевске промене, а јавља се и у парадигми присвојних заменица[6]: *ý□њим је све бúло трýло*, *ко*^{y}*шýља је сид□ла нá□њим кáкон на кóлу*, *пó□њим су бúле сáмо сúњи печ'áти*.

г) Застарели су и облици 3. л. И мн. ***њúми***[7] (старосл. ими) и Л мн. ***њи*** (<**њих*< старосл. ихъ): *бúли смо на мóру саш□њúми*; *саш□њúми* /вар.: *с□њúми*/ *нę да се сúграш*; *кáкон кат су турúли врáјзе ý□њи* „као да су ђаволи ушли у њих"; *прóљали су вóду нá□њи*.

[1] Petrovici, 1935: 170; види и: Белић, 1999/9: 298-299.
[2] Николић, 1995: 163.
[3] Види Petrovici, 1935: 171-173; Белић II, 1: 105.
[4] Petrovici, 1935: 173.
[5] Белић II, 1: 106-107;
[6] Petrovici, 1935: 174, 168, 177.
[7] Белић II, 1: 106-107.

BDD-A24276 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:15 UTC)

2.1.3.2. Присвојне придевске заменице: наставак Л мн. **-*и***, након испадања крајњев *х* (<старосл. -ихъ: моихъ): *по мојú лива́да не́□сме ни́тко да про́ди*, *у твојú оч'и́ се ви́ди вели́ка м□жња*, *у на́ши се́ли не̨ тој обич'а́ј*.

2.1.3.3. Показне придевске заменице[1] (*ове́ј* „овај", *те́ј* „тај", *оне́ј*[2] „онај"):

а) Наставци И јд. **-□*м***[3] (<старосл. -ѣмь: тѣмь): *с т□м ч'лов□кам не̨ мо́жеш да се разу́меш*, *тре́ба да и́деш ов□м пу́там* и И мн. **-□*ми***(<старосл. -ѣми: тѣми): *би́ли смо с т□ми лу≡и́мами*, *с он□ми кра́стами по ли́цу не мо́же да изл□зне у све̨т*;

б) наставак Д мн. **-□м** (<старосл. -ѣмъ: тѣм): *т□м жена́м не̨ мо́жеш ни́кад*^{m} *да уго́диш*, *каж□те ов□м* лу≡а́м *де̨ је пија́ца*;

в) наставак **-□*м*** у И упитне заменице ***кој*** „ко" (<старосл. къто /Н/, -ѣмь: цѣмь) /И/) и опште заменице ***вас*** /К, Ј/ (***вес*** /Р/, ***вьс*** /оКГ/), ***сва***, ***сво***; ***сви***, ***све***, ***сва*** (<старосл. вьсь, вьсѧ, вьсе) : *с□к□м да и́дем на филм?*; *да́вам ти све̨м с□цам*; *мо́лим се св□м свеца́м и свети́цам*;

г) конзервисани су облици опште заменице „сав"за м.р. (види т. 2.1.3.3. г: ***вас***) и показне заменице „овај" у прилогу за време ***се̨јда́н*** (К, Ј), ***сејде́н***, ***сијде́на*** (Р), ***сид□н*(*а*)** (оКГ) (<старосл. сь, си, се): *смо би́ли се̨јда́н на су́ду* (К,Ј); *сад*^{m} *ме в□дел, сијде́на* (Р); *сид□на су сти́гли* (оКГ).

2.1.4. Конзервисани су остаци старе двојине после основних бројева, као и у већини српских штокавских говора (за бројеве два, три и четири), уз напомену да су се облици дуала проширили на све основне бројеве, као у југоисточним српским (и бугарским) говорима[4]: *два сто́ла* „две столице", *дв̨е со́фре* „два стола", *три о́вна*, *ч'ети́ри до́ма*, *пет пра́сета*, *де́вет во́ла*, *петна́јст дола́ра*... итд. Пошто у КГ немамо наставак *-а* у Г мн. (в. горе 2.1.1.2.), Е. Петрович је исправно закључио да су ови облици остаци старе двојине[5].

3. И код *глагола* сачувани су поједини реликти из прасловенске језичке баштине:

[1] Види и Petrovici, 1935: 176-177.
[2] Види Белић, 1999/9: 75; Petrovici, 1935: 81.
[3] Исти наставак имамо и код основног броја *је́дан* у И и Л јд: *јен□м* (види: Petrovici, 1935:181).
[4] Белић, 1999/9: 239-241.
[5] Petrovici, 1935: 183.

BDD-A24276 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:15 UTC)

3.1. Облик перфективног презента у значењу футура: ***не бу́де***[1].

3.2. Одрични облици помоћног глагола *јесам* продужују стари словенски облик[2], који се више не чува у штокавским екавским говорима, осим у говорима призренско-тимочког и косовско-ресавског дијалекта[3]: ***н□сам*** /К, Р/(***н□сем*** /Р – ретко/, ***н□са^{ъ}м***, ***н□сьм*** – оКГ), ***н□си***, ***н□*** (ређе: ***н□ је***) /јд./; ***н□смо***, ***н□сте***, ***н□су*** /мн./ (<*не-есмь >нѣсмь).

3.3. Поједини глаголи имају у 2. лицу мн. императива ***-ẹ-*** (<-ѣ-)[4], слично као у југоисточним српским говорима[5], не *-и-* као у књижевном језику и већини штокавских говора: *до≡□те*, *каж□те*, *ман□те* (*се*), *одговор□те*, *појав□те* (*се*) „покажите (се)”, *нос□те*, *≈ут□јте* „ћутите”, *сп□те*, *мол□те* итд.

3.4. Облици императива 2. лица јд. и мн. глагола „*јести*” - ***јẹ≈***, ***ј□те*** и ***јẹ≈те***, и „*видети*”[6] – ***ви≈***, ***ви́≈те*** (в. старосрпски /до 17. века/ *јеђ, виђ*; <старосл. □сти,□мь; имп. □ждь / видѣти,вижⅆ, имп. вижⅆ).

3.5. Њвероватније јесте архаизам и облик помоћног глагола за 1. лице мн. потенцијала: ***би́мо***[7] (<старослов. бимъ), који се још чува у призренско-тимочком и косовско-ресавском дијалекту[8]. Међутим, треба истаћи да се овај облик још може чути само у говору старијих Карашевака, место њега се данас користи облик ***би́смо***, који је у КГ ушао задњих деценија посредством српског књижевног језика,премда се и он доста ретко чује, због тога што је тенденција уопштавања облика ***би*** за сва лица у јд. и мн.у овим говорима веома снажна (вероватно под утицајем српског/ хрватског), те је скоро потиснула све остале облике овога глагола.

3.6. Глагол ***лам*** „хтетеи” (***лам***, ***лаш***, ***ла***, ***ла́мо***, ***ла́те***, ***ла́ју***), који јесте и помоћни глагол за грађење футура (у том случају различит је само облик 3. лица мн.: ***ла***), највероватније јесте реликт из општесловенског језика. Исти глагол постоји још само у свиничком говору[9], а облик ***ла*** забележио је

[1] Petrovici, 1935: 191; Белић II, 2: 133-134.
[2] Petrovici, 1935:75, 196; Radan,, 2000: 77.
[3] Белић, 1999/9: 352; Ивић, 2001: 135.
[4] Види Petrovici, 1935: 207-208; Radan, 2000: 118-119.
[5] Белић, 1999/9: 353-355.
[6] Види Petrovici, 1935: 208; Radan, 2000: 118; Белић, 1999/9: 352.
[7] Petrovici, 1935: 215; Белић II, 2: 168.
[8] Ивић, 2001: 153, 138.
[9] Томић, 1984: 95-96.

BDD-A24276 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:15 UTC)

једино В. Ст. Караџић у свом речнику[1] у синтагми *ко што ла* „ко што воли". Е. Петрович доводи овај облик у везу са кореном словенских глагола волити „хтети, желети", велѣти „наредити, заповедати", до-вьлѣти „бити довољно" (<општесловенског *вьламь<индоевропског корена *□**el-**)[2]. П. Ивић сматра да карашевски глагол ***лам*** треба повезати за облик *лаха*[3], М. Томић везује га за глагол *лајати* (<**лахати*), који је у прошлости имао два значења: „1. лајати; 2. желети"[4], а неки истраживачи покушавају свим силама доказати, али веома јаловим и неубедљивим, форсираним аргументима, да исти облик са истим значењем постоји у неким бугарским говорима, истичући то потом као крунски доказ о бугарском пореклу свиничког и карашевских говора („*Модалният глагол* ***лам*** *като представител на былгарския глагол,... е едно от най-сериозните доказателства за българската езикова сыщност на карашовенския и свиничанския банатски говор*.")[5]. Тако, карашевски и свинички облик ***лам*** повезују са обликом **вл'а**, **вл'áе** (*Вл'á да úма дóма подпрън'а*; *Вл'áе да úдъш йутръ ýпол'е*...) забележеног у „бугарском" говору из Новог Села[6], односно **валѧ',** забележеног у говру Пролога (*валѧ' да поста еден ден наймало*), сви са значењем „треба". Осим тога, за разлику од КГ и свиничког, употреба ових облика, чини нам се, веома је ретка, а није ни устаљена функција помоћног глагола за грађење футура у наведеним говорима[7]. Међутим, аутори студије или не знају, или не желе знати, да у

[1] В. Стефановић, Караџић, *Српски рјечник*, Беч, 1852, стр. 319.
[2] Petrovici, 1935: 191.
[3] П. Ивић, *Emil Petrovici*. *Graiul caraşovenilor*. *Studiu de dialectologie slavă meridională*... Bucureşti, 1935 (рецензија), Јужнословенски филолог, XVIII, Београд, 1949-1950, стр. 319.
[4] Томић 1984: 96.
[5] Т. Балкански, Д. Андрей, *Модалният глагол* ***лам*** *в говорите на южнобанатските българи*, Български език, Год. XLV, кн. 1-2, 1995, София.
[6] По нашем мишљењу, овај говор припада српском (источном) дијасистему, у шта смо се и сами уверили приликом краће анкете спроведене у том насељу [в. Radan, 2000: 10], а и многи други научници [в.: G. Weigand, *Dialectele romîneşti ale Valahiei Mici, ale Serbiei şi ale Bulgariei // Romînii din Timoc*, Culegere de izvoare îngrijită de C. Constantinşi A. Golopenta, Bucureşti, 1943, стр. 84-87; Белић 1999/9: 69-61; А. Собољев, *О неким јужнословенским говорним оазама у Источној Србији*, *Западној Бугарској и Румунији* (*Вратарница*, *Ново Село*, *Свиница*), Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, XXXVIII/2/1995, стр. 183207], осим бугарских [в. литературу код А. Собољева], мишљења су да он припада српским источним говорима.
[7] Из података којима располажемо, као и из наведеног чланка, то не произилази.

BDD-A24276 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:15 UTC)

српском језику постоји глагол **вàљати**, који има и значења „представљати потребу, бити потребан; /безл./ требати, наметати се као потреба”[1], облик са којим, убеђени смо, треба повезати (семантички и као форму) наведене облике са бугарске територије.

3.7. Архаични су још неки глаголи и њихови облици, као што су: ***ко́вем*** „кујем”, ***обле́ч’ем*** „обучем” (<старосл. облѣшти, облѣкѫ), ***зи́рам се*** „обазирати се” (<старосл. озирати сѧ, -аьѫ, -ѥшн), ***ото́дим*** „одлазити, одлазим” (<старосл. отъходити, -хождѫ), ***пов□да́м*** „причати, казивати” (<старосл. повѣдати, -аѭ), ***пота́јим*** „сакрити, затајити” (<старосл. потаити, потаѭ), ***поткó́вем*** „поткујем”, ***про́сим*** „искати, зраћити; просити” (<старосл. просити, прошѫ, просиши), ***ро́вем*** „плакати на сав глас; мукање, рикање (крупне стоке, јелена)”, ***јем*** /*јеш*, *је*, *је́мо*, *је́те*, *једу́*/ „једем” (уп. старослов. □сти □мь), ***ткем*** „ткати, ткам̄ /ређе: ткēм, чēм/”[2]и други.

3.8. Извесне старине чувају су, делимично, у акцентуацији глагола, то јест у очуваном старом месту акцента, премда се у КГ испољава све јача тенденција преношења акцента са финалног отвореног слога и са финалног затвореног кратког или дугог слога типа: *понéсем*, *га к□стé*, *нав□ нем*, *откúнем*, *се смẹју́*, *се радýје* /али и: *се рáдује*/, *вришти́м* и др.[3].

4. Сачуване архаичне облике налазимо и у категорији непромењљивих речи. Ево неколико таквих облика:

4.1. Прилози: ***пáч’е*** „више, већма” (<старосл. паче), ***пак*** „опет” (<старосл. пакы), ***и́нуди*** „другде, на другом месту” (<старосл. инѫдѹ), ***злẹ*** „зло, лоше, рђаво” (<старосл. зълѣ), ***до́бри***[4] „добро” (<старосл. доврѣ), ***уч’е́ра*** „јуче” (<старосл. вьчера), ***исп□ва*** „од почетка” (<старосл. испрьва), ***ото́ли*** „отада” (<старосл. оть толи), ***је́ште*** „док” (<старосл. ѥште) и др.

4.2. Везници: речца ***бо*** у ***је́рбо*** „јер” (данас ретко)(<старосл. бо).

---

[1] *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књ. II, САНУ•Институт за српскохрватски језик, Београд, 1962, стр. 377.

[2] Исти или слични глаголски облици конзервисани су и у призренско-тимочким говорима – в. Белић, 1999/9: 322.

[3] О овоме детаљније види код: Petrovici, 1935: 197-207

[4] У овом облику је неакцентовано ѣ > *и*, као и у облицима *го́ри* „горе”*до́ли* „доле” [в. Petrovici, 1935: 74, 183; Radan, 2000: 74-78].

BDD-A24276 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:15 UTC)

4.3. Предлози: ***о́зли*** „са, са стране, према" (уп. рус. *во́зле*, рускословенски *озл˚˚е* [1]), ***про́ти*** (и ***по́ред***^{m}),„поред" (уп. буг. *спроти*, словенач. и словачко *проти*) и др.

4.4. Остаци старих речца сачувани у КГ: ***-к*** (***-ак***), ***-ја → о́ндак***, ***о́тлак***, ***овӯдик***, ***овдејајак***, ***тујајак*** и др.; ***-ка → не≈ áска***; ***-р → на́веч'ер***, ***узáвч'ер***; ***-м → вé≈ем***[2] и др.

5. Анализирани морфолошки архаизми пружају веродостојне индиције о времену (периоду) досељавања Карашевака у Банат и о њиховој старој постојбини (њиховом пореклу).

5.1. Од чињеница које пружају индиције о времену сеобе Карашевака у Банат издвајамо следеће:

5.1.1. Наставак ***-ам*** (К) /***-ьм*** (оКГ) Д мн. им. ср. р. присутан је у српским и хрватским (и чешким) изворима све до XIV-XVI века, а за им. м. и ср. р. и у старом пољском[3].

5.1.2. Наставак Н мн. именица ***-ови/-еви*** преовлађује на српско-хрватском језичком простору негде почев од XVI века[4].

5.1.3. Наставак ***-ом*** у И. јд. им. ж.р. јесте иновација која се јавља на штојавском терену при крају XIII века, што би значило да су преци Карашевака напустили стару домовину након овог датума[5].

5.1.4. Будући да КГ немају наставак ***-ā*** за Г мн. именица, а та се иновација на српско-хрватском језичком ареалу јавља негде крајем XIV или почетком XV века[6], значи да су Карашевци дошли у Банат до XV века или најкасније до средине овог века.

5.1.5. Анализирајући морфолошке архаизме, а узимајући у обзир и фонетско-фонолошке[7], намеће се закључак да су преци Карашевака у Банат дошли најкасније у XV веку.

5.2. Ради установљавања старе постојбине Карашевака, односно њиховог порекла, индиције треба тражити осим у морфологији, и у фонологији и лексици КГ.

---

[1] Petrovici, 1935: 186.
[2] Види и уп. код: Белић, 1999/9: 314-315.
[3] Petrovici, 1935: 156.
[4] Исти, *исто*.
[5] Petrovici, 1935: 162.
[6] Petrovici, 1935:163; Симић, 2002: 20.
[7] О томе види: Petrovici, 1935: 30-125; Radan, 2000.

BDD-A24276 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:15 UTC)

5.2.1. Од морфолошких архаизама најбитнији за одрђивање првобитне постојбине Карашевака издвајамо следеће:

а) акцентовање им. м.р. на ***-ове***/***-еве*** у Н мн. поклапа се са акцентуацијом истих у призренско-тимочким говорима;

б) облички синкретизам по двојинском обрасцу: Н = А, Г = Л и (делимично) Д = И ;

в) наставак ***-а*** у Г и Л мн (*испод да́ска* / *га́зи по да́ска*;

г) тенденција у заменичко-придевској промени уопштавања наставка старе тврде промене ***-□м*** (<старосл. -ѣмь) у И јд. м. и ср.р.(*с т□м бе̨л□м пла́тнам*) и у Д – И мн. (*ов□м леп□м жена́м*, *с ов□ми леп□ми мара́мами*);

д) остаци синтетичког компаратива са суфиксом ***-□j*** (<старосл. −ѣи) - *мла≡□ju*, *стар□ja* (као и аналитичко образовање са *-по*: *по млад*, *по ста́ра*... итд.), јесте изогласа заједничка са призренско-тимочким и косовско-ресавским говорима;

ђ) множинске енклитике личних заменица ***ним***, ***вим*** у Д мн (у косовско-ресавским и јуигоисточним српским говорима имамо: *ни*, *ви*);

е) проширивање облика дуала за све основне бројеве (*де́сет ко́ња*);

ж) губљење инфинитива и грађење презента конструкцијом *да* + *презент*;

з) облици појединих глагола у императиву 2. лица мн. са ***-е̨-*** (*рад□те*);

ј) екавски рефлекс ѣ > ***е̨*** *у* одричним облицима глагола *јесам* и др.

Највећи део морфолошких архаизама КГ упућује на простор који заузимају косовско-ресавски (в. 5.2.1. б, в, г, д, ђ, ж, ј)[1] и призренско-тимочки дијалекти (5.2.1. а, д, ђ, е, ж, з, ј)[2].

5.2.2. Што се тиче фонолошких архаизама и, уопште, осталих фонолошких особина КГ, досадашња истраживања[3] такође указују на блискост и велике сличности са косовско-ресавским и призренско-тимочким језичким ареалом.

[1] Petrovici, 1935: 145-217; Radan, 2000: 211, 213-214; Ивић, 2001:134-145; Peco, 1991: 59-75.
[2] Petrovici, 1935: 145-217; Radan, 2000: 211, 214-215; Белић, 1999/9: 234-235, 276-280, 317, 352-355; Ивић, 2001: 146-174; Peco, 1991: 42-58.
[3] О овој проблематици види: Petrovici, 1935: 25-126; Radan, 2000: 64-203.

BDD-A24276 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:15 UTC)

5.2.3. Премда лексика КГ није била предмет специјалних истраживања, из малобројних објављених лексичких студија[1], као и из грађе коришћене у монографијама и многобројним лингвистичким[2], фолклористичким[3], етнолошким и етнографским[4] студијама посвећеним КГ, слободно можемо закључити да лексика КГ обилује архаизмима (ради илустрације, в. горе тачку 4).

5.2.4. Анализа морфолошких архаизама извршена у овом раду доноси нове чињенице које потврђује закључке формулисане у нашој фонолошкој монографији, који се у многоме слажу са Петровичевим закључцима формулисаних у његовој чувеној монографији[5].

Морфолошки архаизми, у корелацији са осталим архаизмима на свим нивоима структуре КГ (пре свега фонолошком, морфолошком и лексичком), као и са иновацијама развијеним у овим говорима[6], пружају солидне аргументе који нам омогућавају да установимо порекло Карашевака и период њиховог доласка у Банат. Значајан број морфолошких, фонетских и лексичких арахаизама упућује нас да закључимо да су Карашевци потомци првих јужних Словена који су се настанили у долини Караша негде у VI-VII веку, те да су се данашњи КГ развили из тог јужнословенског говора западног (српског) типа из југозападног Баната[7]. Међутим, приличан број особина ових говора, међу

---

[1] Види, на пример: М. Н. Радан, *Нови прилози утицају румунског језика у лексици карашевских говора*, Relaţii culturale, literare şi lingvistice româno-iugoslave – Actele Simpozionului VI (Bucureşti, 21-25 octombrie1982), Bucureşti, 1984, стр. 342-353; Исти, *Lexicul caraşovean în ALR*, Probleme de filologie slavă, IV, Tipografia Universităţii de Vest din Timişoara, Timişoara, 1997, стр. 115-132; Исти, *Карашевска митолошка и демонолошка лексика*, Књижевни живот, XLVI, 4 (128), Темишвар, 2002, стр. 10-12; Исти, *Из свадбене лексике Карашевака*, Исследования по славянской диалектологии, 12, Москва, 2006, стр. 64-75 (детаљније о објављеним лексичким студијама види наведену литературу у Radan, 2000: 54-55; Радан , 2004: 293-300).

[2] Види Radan, 2000: 43-63.

[3] Birta, 1993; Радан , 2004: 229-285; Radan, 2000: 43-63.

[4] Радан , 2004: 99-161; Radan, 2000: 43-63.

[5] Радан, 2004: 211-223; Petrovici, 1935: 221-224.

[6] Radan, 2000: 219; Ж. Милин, М.Н. Радан, *О заједничком пореклу архаичних српских говора са подручја румунског Баната* („*банатско-црногорски*”, *карашевски и свинички говори*), Romanoslavica, XXXVIII, Editura Universităţii din Bucureşti, 2003, стр.41-68.

[7] И. Поповић, *Историја српскохрватског језика*, Матица српска, Нови Сад, 1955, стр. 25,45-46; Ј. Ердељановић, *Трагови најстаријег словенског слоја у Банату*, Niederluv Sbornik, Praha, 1925, стр. 294; Radan, 2000: 216-218.

BDD-A24276 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:15 UTC)

којима и неки архаизми, а нарочито иновације, указују на то да су КГ претрпели утицај говора придошлих Срба досељеника, који, према разним лингвистичким (и другим, нпр. историјским) индицијама (неке од њих изнете у овом раду), стижу у долину Караша најкасније у XV веку[1]. Што се тиче области из које су емигрирали ти досељеници, највероватније је то територија која се налазила на источној периферији косовско-ресавског дијалекта и која се граничи са територијом призренско-тимочког дијалекта или територијом бугарског видинско-ломског 7говора. Према томе, КГ су остатак ишчезле дијалекатске формације која је обухватала просторе и северно (Банат) и јужно од Дунава (данашња североисточна, можда и централна Србија)[2] са бројним наносима претежно косовско-ресавског али и призренско-тимочког типа. У уобличавању данашње физиономије КГ значајан удео имао је румунски језик, који је вековима утицао на њих. Треба још додати да етнолошки и фолклористички чиниоци иду у прилог и у потпуности потврђују закључке лингвиста по питању порекла КГ и старине Карашевака на банатским просторима[3].

ЛИТЕРАТУРА

Белић, II, 1: А. Белић, *Историја српскохрватског језика*, књ. II, св. 1: *Речи са деклинацијом*, Друго издање, Научна књига, Београд, 1965

Белић, II, 2: А. Белић, *Историја српскохрватског језика*, књ. II, св. 2: *Речи са коњугацијом*, Друго издање, Научна књига, Београд, 1965

Белић, 1999/9: А. Белић, *Изабрана дела Александра Белића*, [приређивач Драгољуб Петровић] [1. издање],Завод за уџбенике и наставна средства, Београд; том 9: *Дијалекти источне и јужне Србије*

Ивић, 1994: П. Ивић, *Целокупна дела*, I, *О говору Галипољских Срба*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића Сремски Карловци • Нови Сад

Ивић, 2001: П. Ивић, *Целокупна дела*, II, *Дијалектологија српскохрватског језика*. *Увод и штокавско наречје*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића Сремски

[1] Radan, 2000: 219-

[2] М. Радан, *Значај Ивићевог доприноса расветљавању проблема еволуције јата на српско-хрватском језичком простору за српску* (*и хрватску*) *дијалектологију*, Живот и дело академика Павла Ивића, Суботица – Нови Сад – Београд, 2004, стр. 581-593; Ивић, 2001: 282; П. Ивић, *Изабрани огледи*, I, *О словенским језицима и дијалектима*, Просвета, Ниш [1991], стр. 258.

[3] Радан , 2004; Ј. Ердељановић, *нав. дело*, стр. 275-308; Birta, 1993, и др.

BDD-A24276 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:15 UTC)

Карловци • Нови Сад
Николић, 1995: С. Николић, *Старословенски језик*, I, *Правопис*, *гласови*, *облици*, VIII издање, Требник, Београд
Радан, 2004: М.Н. Радан, *У походе тајновитом Карашу*. *Етнолошке и фолклористичке студије*, Савез Срба у Румунији, Mirton, Темишвар
Симић, 2002: Р. Симић, *Морфонолошки процеси у српскохрватском језику. Њихови узроци и последице*, Научно друштво за неговање и проучавање српског језика Београд, Студије српске и словенске, Монографије, Серија IV, Број 4, Београд
Томић, 1984: М. Томић, *Говор Свиничана*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XXX, САНУ•Институт за српскохрватски језик, Београд

Birta, 1993: I. Birta, *Karaševci* (*Narodne umotvorine sa etnološkim osvrtom*), Bukurešt
Peco, 1991: A. Peco, *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*, Peto izdanje, Naučna knjiga, Beograd
Petrovici, 1935: E. Petrovici, *Graiul caraşovenilor*. *Studiu de dialectologie slavă meridională*, Bucureşti
Radan, 2000: M.N. Radan, *Graiurile caraşovene azi*. *Fonetica şi fonologia*, Timişoara, Uniunea Sârbilor din România Anthropos

СКРАЋЕНИЦЕ:

А – акузатив
буг. – бугарски
вар. – варијанта
Г – генитив
Д – датив
Дијал. – дијалекатски
И – инструментал
им. – именица
јд. – једнина
Л – локатив
м. – мушки род
мн. – множина
оКГ – остали карашевски говори
прасл. – прасловенски
син. – синоним
старосл. – старословенски
прасл. – прасловенски
р. – род
рум. – румунски
рус. – руски
ср. – средњи род
уп. – упореди

BDD-A24276 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:15 UTC)

ж. – женски род

Значение морфологических архаизмов для утверждения происхождения и старины карашевских говоров в румынском Банате

В специальной литературе включают карашевские говоры среди самых архаических сербских говоров. Находясь в течение веков на крайней периферии сербского языкового ареала, в окружении румынского населения, совсем естественно и ожиданно они сохранили многочисленные архаизмы во всех сегментах языка.

В этой работе автор рассматривает морфологические архаизмы, которые сохранились во всех частях речи в карашевских говорах. Точнее, здесь анализируются:

I. архаичные окончательные морфемы в склонении имён существительных (1.-*ове/-еве* и *–ье* в Именительном падеже множественного числа мужского рода; 2. *–ø* и *–ов* в Родительном и Местном падежах мужского и среднего родов; 3. *–ам* в Дательном и Творительном падежах множественного числа женского и среднего родов; 4. *–и* в Творительном падеже множественного числа мужского и среднего родов; 5. *–а* в Местном падеже женского рода; 6. *–ами* в Дательном и Творительном падежах множественного числа женского рода) и имён прилагательных (различные окончания в Дательном, Творительном и Местном падежах и др.);

II. сохранённые окаменелые формы старой синтетической формы сравнительной степени имён прилагательных и остатки двойственного числа имён числительных;

III. архаичные энклитические формы личных местоимений *нам, вам* в Дательном и *ни, ви* в Винительном падежах множественного числа;

IV. архаизмы в системе глагола (вспомогательный глагол *лам,* архаичные формы Повелительного и Условного наклонений и др.);

V. сохранённые архаичные формы в несклоняемых частях речи (наречия *до́бри, го́ри,седа́н/сидьна,* предлог *о́зли* и др.).

Одновременно, морфологические архаизмы, сохранённые в карашевских говорах, можно сравнивать с теми же или с сходными архаизмами в других сербских или хорватских диалектах, как и в некоторых говорах болгарского и македонского языков, чтобы точнее установить: a) происхождение и b) старину этих говоров на территории сегодняшнего румынского Баната.

Ключевые слова: карашевские говоры, архаизмы, периферийные говоры, Банат, происхождение карашевских говоров.

BDD-A24276 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:15 UTC)